

*Галина Олійник,  
доцент кафедри соціальної роботи  
та соціальної педагогіки  
Тернопільський національний педагогічний  
університет імені Володимира Гнатюка  
м. Тернопіль, Україна  
Чайківська Марія  
бакалавр освітньої програми «Соціальна робота»  
Тернопільський національний педагогічний  
університет імені Володимира Гнатюка,  
м. Тернопіль, Україна*

## **СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ**

*У статті розглянуто проблему соціальної профілактики суїцидальної поведінки підлітків. Розкрито суїцидальну активність підлітків. Проаналізовано програму профілактики суїцидальної поведінки, яка включає ряд етапів. Особливу увагу зосереджено на профілактичну діяльність, яка поділена на два рівні: первинна та вторинна.*

***Ключові слова:** підлітки, суїцид, суїцидальна поведінка, профілактика, суїцидальна активність підлітків.*

**Постановка проблеми.** Українська держава визначає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку як найвищу соціальну цінність і ключовий пріоритет державної політики. Водночас сучасний етап суспільного розвитку характеризується складними трансформаційними процесами, що супроводжуються загостренням соціальних проблем. Одним із наслідків цих явищ є зростання рівня смертності внаслідок самогубств, що зумовлює актуальність розроблення нових і вдосконалення наявних профілактичних підходів до запобігання суїцидальній поведінці.

У зв'язку з цим в Україні існує нагальна потреба у формуванні ефективної системи ранньої діагностики та превенції суїцидальної поведінки. Враховуючи масштаб і складність проблеми, її розв'язання потребує комплексного підходу, що передбачає координацію зусиль фахівців різних галузей, зокрема психології, соціології, соціальної педагогіки, соціальної роботи, психіатрії та права.

**Мета статті:** визначити ефективні способи соціальної профілактики суїцидальної поведінки підлітків і зниження факторів ризику.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Згідно з «Словником з соціальної педагогіки суїцид (від англ. *suicide* – самогубство) трактується як акт позбавлення себе життя, що здійснюється індивідом у стані глибокого психоемоційного розладу або під впливом психічного захворювання. У науковому розумінні він також визначається як свідомий акт самознищення, зумовлений гострими психотравмувальними обставинами, за яких власне життя, як найвища цінність, втрачає для особи суб'єктивну значущість [2, с. 96].

Україна входить у групу країн з досить високим рівнем суїцидогенезу. За даними Офісу Генерального прокурора, у 2025 році було зафіксовано зростання кількості самогубств та спроб суїциду серед неповнолітніх на 17% порівняно з попередніми періодами. Найбільш вразливою віковою категорією стали підлітки 14–16 років.

Суїцидальну активність підлітків потрібно розглядати як процес, що умовно поділяється на три послідовні фази.

1 фаза – когнітивна (фаза роздумів), що характеризується формуванням усвідомленої ідеї самогубства. Саме на цьому етапі є зміни у поведінці підлітка, зокрема підвищена замкнутість, агресивність, соціальна ізоляція, зниження уваги до власного зовнішнього вигляду та загальна неухважність, що підвищує ризик виникнення нещасних випадків.

2 фаза – це амбівалентна, під час якої підліток демонструє внутрішню суперечливість щодо наміру вчинити самогубство. На цьому етапі своєчасне надання адекватної психологічної допомоги може запобігти розвитку фатальних наслідків.

3 фаза – поведінкова (фаза суїцидальної спроби). Передбачає безпосередню реалізацію наміру. Для підліткового віку характерною є висока динамічність перебігу цього процесу: друга фаза може бути надзвичайно короткою (від 1 до 2 тижнів), а інколи тривалість усіх трьох фаз обмежується навіть однією годиною, що зумовлено підвищеною імпульсивністю.

Ефективно організовані профілактичні та корекційні заходи здатні забезпечити збереження життя, а також соціального функціонування особистості [1, с. 364].

Програма профілактики суїцидальної поведінки реалізується поетапно.

Перший етап – скринінгове обстеження підлітків із використанням «Опитувальника суїцидальної поведінки» для виявлення групи ризику.

Другий етап – проведення індивідуального інтерв'ю з метою уточнення психологічного стану та наявності суїцидальних намірів.

Третій етап – диференціація досліджуваних на групи залежно від наявності суїцидальних ідеацій та визначаються рекомендації щодо психологічної допомоги.

Четвертий етап – проведення психокорекційної роботи з підлітками за наявності суїцидальних ідеацій.

Отже, основними методами профілактики самогубств серед підлітків є контроль психологічного стану осіб, використання модифікованих варіантів психодрам, індивідуальної психологічної роботи, роботи з сім'єю [3, с. 66-69].

У науковій літературі описано ряд превентивних заходів, спрямованих на попередження підліткового самогубства.

Профілактична діяльність у сфері запобігання суїцидальній поведінці поділяється на первинний і вторинний рівні.

Так, первинна профілактика має превентивний характер, яка спрямована на недопущення виникнення проблеми шляхом інформування населення про можливі ризики суїцидальної поведінки, а також її ранні ознаки та доступні ресурси допомоги.

Відомо, що вторинна профілактика здійснюється за наявності проблеми та полягає у її ранньому виявленні й своєчасному втручанні з метою зменшення тривалості та інтенсивності її проявів. Ефективна профілактика передбачає поєднання заходів обох рівнів.

**Висновок.** Отже, соціальна профілактика суїцидальної поведінки підлітків є важливим напрямом роботи, що потребує комплексного підходу. Ефективність профілактики залежить від взаємодії сім'ї, школи, фахівців і суспільства загалом, а також від своєчасного виявлення факторів ризику й надання підтримки підліткам. Формування безпечного середовища, розвиток емоційної стійкості та навичок подолання труднощів сприяють зниженню ймовірності суїцидальних проявів і забезпечують гармонійний розвиток особистості.

#### **Список використаних джерел**

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф... Д. Звереві. Київ; Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.
2. Лебедєв Д. В., Назаров О. О., Тімченко О. В., Христенко В. Є., Шевченко І. О. Психологія суїцидальної поведінки : посібник. Харків : Університет цивільного захисту України, 2007. 368 с.
3. Фесун С. Є. Профілактика суїцидальної поведінки підлітків. Черкаси, 2011. 136 с.